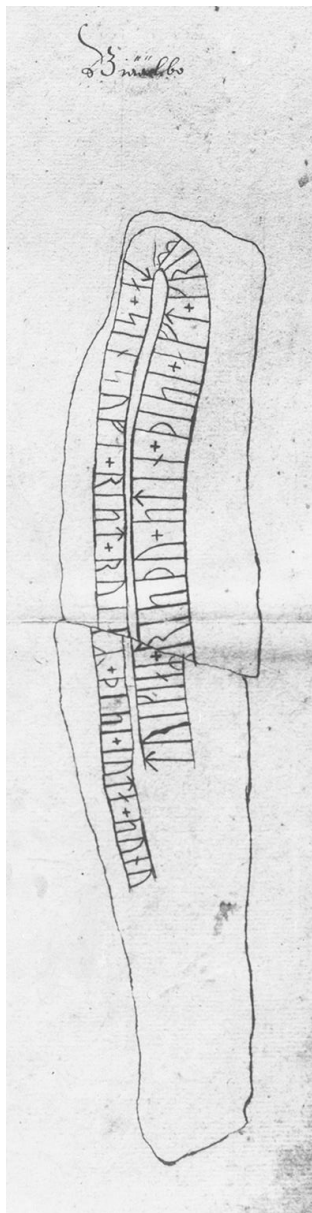

Ög 64. Bjälbo kyrka.

Pl. 39, 40, 41.

Litteratur: Johan Hadorph, rannsaking från Skänninge, (1678), i KB (F h 7);¹⁸ Olof Celsius i handskriften R 556 (UUB), s. 418; Erik Brate, Fyrunga-stenen, i ANF 14 (1898), s. 341; O. von Friesen, Historiska runinskrifter: IV Bjälbostenen i Östergötland (i: Fornvännen 1911), s. 113 f., dens., Runorna (Nordisk kultur VI) (1933), s. 187; Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 96; Elias Wessén, Brev till A. Schüek 27/8 1928, dnr 3636/28 (ATA); dens., Skänningebygdens runinskrifter (i: Skänninge stads historia 1929), s. 18 f.; dens., i Upplands runinskrifter II:2, s. 140 f.; B. Cnattingius, Rapport till Riksantikvarieämbetet 25/7 1935, dnr 2959/35 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet 15/12 1935, dnr 4710/35 (ATA); Karl Martin Nielsen, Var Thegnerne og Drengene kongelige Hirdmænd? (i: Aarbøger 1945), s. 118.

Äldre avbildningar: E. Brenner, Teckning 1669–1670 i Neschers »Ritade kyrkor i Wadstena län», s. 22a. KB Fm 30; A. Ridderstad, Foto i Östergötlands beskrivning II:2 (1918), s. 473; Utom fotografi av E. Brate finnes i ATA en av Märtha Lind, Skenninge, tagen bild av den år 1935 resta men ej imålade stenen jämte en av samma fotograf tagen helhetsbild över de bägge stenarna framför kyrkoingången; foto av E. Wessén 1909, publicerat av O. von Friesen i *Fornvännen* 1911, s. 114, och i Skänninge stads historia, s. 18; G. Olson, *Foton a.a. 1935* (ATA).

Ståtlig sten av ljusröd granit, nu rest som motstycke till Ög 66 på grusplanen mellan kyrkans torn och kyrkogårdsgrinden i väster, på nordsidan av gången fram till kyrkoporten. Så långt man kan följa stenens öden — den avtecknades redan under 1600-talet — har den legat inmurad i norra sakristiväggens stenfot, ur vilken den år 1935 uttogs. Den var då kliven tvärs över men sammansattes av konservator Gillis Olson och restes på sin nuvarande plats. Dess höjd över marken är nu 3,20 m., **största bredd** närmare 0,70 m. i toppen tydligt huggen och välbevarad och ger på intet ställe anledning till avvikelse från den av von Friesen och Brate i anslutning till Wessén meddelade läsningen (vid r. 60 gå dock läsningarna isär). Den iögonenfallande förlängningen av inskriftens slutrad får av Brate den förklaringen, att ristaren först efter inskriftens avslutande uppmärksammat, att han glömt ange Grep's fulla namn, 'Juddes son', samt att han kompletterat ristningen med denna uppgift, varigenom den oformlighet uppstått, som nu besvärar inskriften, i det att akkusativen **iuta sunu** — såsom Brate läser — uppenbarligen anslutande sig till ingresspartiets **aft krib kilita sin**, kastas in efter det att en ny mening införts med **lufi rist runar þisr**.

Här föreligger verkligen en vansklighet vid läsningen och tolkningen av inskriften. Rent reellt sett vore det ju rimligare, att den mans släktförhållanden angäves, över vilken stenen rests, än att den skäligen oviktige runristaren fått sitt fadersnamn angivet. Såsom Wessén **uppfattar**¹⁹ inskriften (*Lofi rest runar þæssi, Luta sunr*), uppstår det anmärkningsvärda förhållandet, att en — synbarligen mycket märklig — man Grep, får en sten rest åt sitt minne i en bygd, till vilken inga släktskapsband anges ha knutit honom.²⁰

Tolkningen²¹ *drængiar resþu sten þænnsi aft Grep, gilda sinn, Iuta sunu*, stöddes däremot rent grafiskt av den omständigheten, att slutrunan i sista ordet alldeles icke är ett r utan snarare överensstämmer med flera av ristningens u-runor, hos vilka bågen börjar ett stycke nedanför hsts topp. Den enda avvikelsen är, att bågen i r. 60 i en något trubbigare vinkel löper in mot hst, ett drag som påminner om bågens ductus i 25 r. Det synes mig knappast tillåtligt att vid transkriberingen uppföra runan annat än som ett **u**.

Fig. 89. Ög 64. Bjälbo kyrka. Efter teckning av E. Brenner 1669–1670 i Neschers »Ritade kyrkor i Wadstena län», s. 22a. KB Fm 30. Foto H. Andersson, 1928, Riksantikvarieämbetet (ATA).

¹⁸ Hadorph skriver om Ög 64 och Ög 65: »2:ne Runestenaar finnas dher, på kyrkiegården. En Norr i Sacerstjueäggen, en suderest på kyrkiegården mäst förnött, icke långt från Torn dören».

¹⁹ Nordén skriver 'läser', av Wessén ändrat till 'uppfattar'. I marginalen skriver Wessén: Man bör skilja mellan *läsa* (d.v.s. iakttaga vad som verkligen står) och *tolka*, *uppfatta*

²⁰ Wessén antecknar ett frågetecken i marginalen.

²¹ Nordén skriver 'Läsningen' av Wessén ändrat till 'Tolkningen'.

Däremot må det lämnas oavgjort, om ristaren menat, att ordet skulle förstås som ett *sunr*²² eller som *sunu*. Mot den senare tolkningen talar, att ordformen blir påfallande ålderdomlig i en inskrift från 1000-talets förra del, för densamma åter, att en sådan arkaism kanske var nödvändig för att få den i efterhand tillagda fadersbeteckningen att klart ansluta sig till namnet **krib** och icke till det närmast stående **lufi**.²³ För läsningen *sunr* talar, att en sådan beteckning av **r**-ljudet med runan **u** icke är helt utan motstycke, låt vara att den främst är känd från den ett par århundraden äldre Sparlösastenen. Bland östgötaristningarna kan man kanske icke peka på någon helt entydig motsvarighet: Ög 151 har **uftiū**, men den sista runan är **ieke** här icke färdigristad och därför osäker, Ög 99 skriver **kirmutu auk anutr**, varav framgår, att ristaren kanske tänkt sig det första namnets slutruna som **r**, fastän han ristat **u**.²⁴

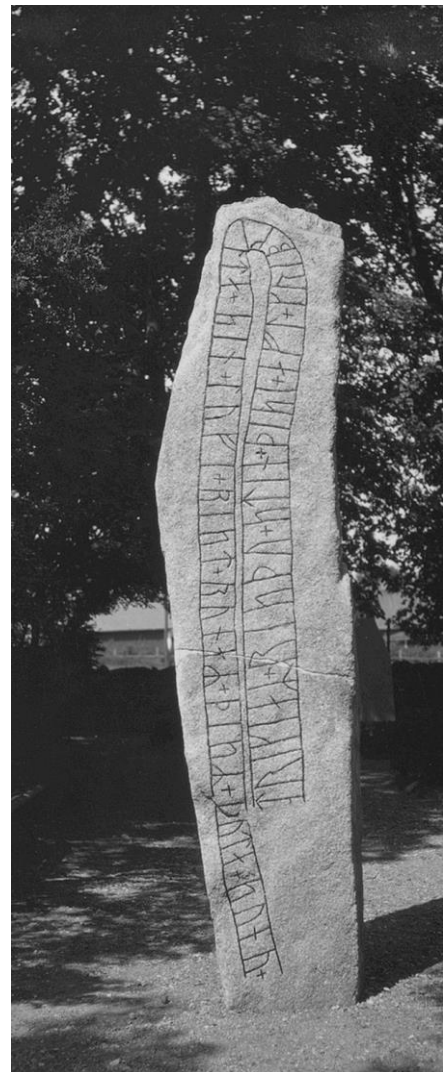
Inskrift:

trikiar + rispu + stin + þisi + aft + krib kilta + sin + lufi + rist + runar + þisr + iuta + sunu ...
           5   10   15   20   25 30   35   40   45   50   55   60

»Käckemän reste denna sten efter Grep, Juddes son, sin gillesbroder. Love ristade dessa runor.» (Brate) eller »Unga män reste denna sten efter Grep, sin gillesbroder. Love, Lutes son, ristade dessa runor.» (Wessén).

Till läsningen:²⁵ Det är vanskligt att avgöra, vilket ljudvärde som bör tilldelas **r**. 53. En spricka i ytan berör högra sidan av runan, och det blir svårt att avgöra, om den skåra, som utgår från runans topp och löper nedåt t.h. är naturlig eller avsiktligt tillkommen. Brate har observerat den och räknar med möjligheten av en **l**- eller **þ**-runa men stannar till sist för läsningen **i**, Wessén läser 1929 runan som **l**. Självt har jag vid min ifyllning av ristningen nöjt mig med att uppmåla hst, den från toppen utgående fåran framträder å foto. — Om **r**. 60, som otvivelaktigt närmast överensstämmer med ristningens **u**-runor, har ovan talats.

Främst intresserar stenen genom sin uppgift om ett gille i Bjälbo socken redan under 1000-talets förra del — stenen torde vara rest omkring 1025 eller åren närmast därefter. Den på stenen nyttjade beteckningen för 'gillesbroder', fsv. *gildi*, är känd från två — något yngre — runstenar i Sigtuna samt från senare medeltida gillesstadgar i Norge, medan den däremot i Sverige tidigt synes ha ersatts av ordet *gildbrodher* eller *gildisbrodher*. På Bjälbostenen framstå dessa 'gildar' snarast såsom medlemmar av ett 'ynglingalag' eftersom de uttryckligt betecknas som *drængiar*, d.v.s. ogifta unga män. Snorre har i sin Edda följande (*Edda Snorra Sturlusonar*, udg. ved Finnur Jónsson, 1931, s. 186): »Drängar kallas unga män utan eget hushåll, medan de förvärva sig egendom och ära; fardrängar de som fara från land till land; konungsdrängar de som tjäna hövdingar; men även de äro drängar, som tjäna mäktiga män eller bönder; drängar kallas raska och mogna män». Med denna karaktäristik i minnet ville man helst uppfatta ynglingagillet i Bjälbo såsom en sammanslutning av 'fardrängar', företagsamma *félagar*, som genom handelsfärder till främmande länder sökt skaffa sig utkomst och grunda sin framtida samhällsställning. Bjälbogårdens rangställning såsom den östgötska Folkunga-grenens stamsäte går väl samman med detta antagande om en i bygden verksam organisation av dådkraftig ungdom; här har tydligen funnits den initiativkraft och den därav skapade rikedom och kultur, ur vilken anspråk på

Plansch 41a. Ög 64. Bjälbo kyrka. Foto Nordén 1946. [Jansson skriver 1947: Retuscherad]

²² Wessén har här strukit Nordéns tillägg: ', ett *sunr*'.

²³ Wessén skriver i marginalen: Hur skall man kunna tänka sig en sådan arkaism? Ristaren hade väl ingen insikt i ett äldre språks grammatik, och ej heller hans läsare?

²⁴ Om den sista meningens, här återgiven i mindre stilsort, skriver Wessén: Detta alltför osäkert och osannolikt. Bör utgå.

²⁵ I marginalen skriver Wessén: Hur är det med 23 **t**?

ledande uppgifter framväxa. Däremot synes det långsökt²⁶ att — såsom von Friesen gör — antaga ett närmare samband mellan det på Bjälbostenen omtalade gillet och Skenninge stad. Denna ligger på en god halvmils avstånd från Bjälbo och har uppenbarligen varit en stad redan vid tiden för Bjälbostenens tillkomst — se dess rika gravminnesmärken! — men för dess handel med omgivande landsbygd och med utlandet torde väl dess egna invånare ha svarat.

Emellertid är ju denna tolkning av stenens *gildir* — påverkad som den dessutom är av de bägge Sigtunastenarnas uttryck *frisa gildar*, 'medlemmar av frisernas gille' — icke den enda tänkbara. Vi ha tillräckligt många vittnesbörd om troslivets former under hedendomens slutskede i vårt land för att veta, att de religiösa gillen, som längre fram under medeltiden funnos överallt såväl i städer som i lantsocknar, motsvaras av de 'offergillen',²⁷ som i hednisk tid funnos i bygderna, jag hänvisar till bl.a. min framställning i *Östergötlands järnålder II*, s. 148. Tänkbart är, att gillet i Bjälbo enbart var ett sådant religiöst gille och att det endast är en tillfällighet,²⁸ att det var de ogifta unga männen i detta gille, som till sin unge kamrats minne reste den ståtliga minnesstenen.

Plansch 40b. Ög 64. Bjälbo kyrka. Foto Nordén 1946. [Jansson skriver 1947: Översiktsb duger.]

Ög 65. Bjälbo kyrka.

Litteratur: Johan Hadorph, rannsaking från Skänninge, (1678), i KB (F h 7), se fotnot under Ög 64; Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I* (1914), s. 89.

²⁶ Wessén skriver i marginalen: Detta är icke att ge v. Fr full rättvisa.

²⁷ Wessén har i marginalen antecknat ett frågetecken

²⁸ Wessén har i marginalen antecknat ett frågetecken och lagt till: Det är nog ingen tillfällighet att det är en kollektiv grupp (drængiar), som ha rest stenen. Enastående?

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.